

MŪZIKAS VĒSTURE

VIJOLE LATVIJAS TAUTSKOLOTĀJU IZGLĪTĪBĀ UN DARBĪBĀ

Inese Žune

Latviešu mūzikas vēsturnieki ir veltījuši lielu uzmanību mūsu amatierkoru kustības pirmsākumiem 19. gadsimtā un tās vainagojumam – dziesmu svētkiem. Taču vienlaikus nepelnīti maz pētīta šajā pašā periodā aizsāktā latviešu instrumentālās amatiermuzicēšanas¹ tradīcija, kuras attīstībā būtiska nozīme bija tautskolotājiem. Tieši viņi veidoja kultūrvidi gan savā skolā, gan visā apkaimē; spējīgākie darbojās arī kā ērģelnieki vietējās baznīcās, dibināja un vadīja dziedāšanas un mūzikas korus (19. gadsimta nogalē un 20. gadsimta pirmajās desmitgadēs tā sauca latviešu pašdarbības orķestrus). Šeit jāmin, piemēram, Jāņa Cimzes vadītā Vidzemes semināra absolventi Oto Ābele (Ādolfa Ābeles tēvs, 1861–1922, absolvējis 1882), Andrejs Āboliņš (1844–1894, absolvējis 1865), Antons Baltgailis (1846–1887, absolvējis 1865), Kārlis Cilinskis (1845–?, absolvējis 1868), Reinis Cukurs (1866–1925, absolvējis 1887), Ādams Daugulis (1836–1917, absolvējis 1859), Irlavas skolotāju semināra absolventi Jānis Adamovičs (1859–1930, absolvējis 1877), Fricis Ansabergs (1861–1942, absolvējis 1882), Augusts Birznieks (1871–?, absolvējis 1893), Kristaps Cīrulis (1845–1940, absolvējis 1865), Valmieras-Valkas semināra beidzēji Arturs Āķis (1887–1981, absolvējis 1908), Jānis Dindons (1878–1949, absolvējis 1898), Baltijas skolotāju semināra absolventi Ludvigs Alberings (1881–1968, absolvējis 1900), Eduards Alberts (1872–1924, absolvējis 1892), Ādams Ārgalis (1851–1937, absolvējis 1875) un daudzi citi.

Viena no instrumentālmuzicēšanas jomām, kurām semināru absolventi pievērsa lielu uzmanību, bija vijole. Tieši vijole bieži pavēra zemnieku bērniem ceļu uz noslēpumaino skaņu pasauli. Tālaika skolotāji plaši izmantoja vijoli dziedāšanas stundās, mācot korāļu u. c. dziesmu balsis (it īpaši lauku skolās, kur nereti trūka harmonija un klavieru). Viņi dibināja arī vijole pulciņus un izstrādāja konkrētus metodiskos ieteikumus.

Savā pētījumā vispirms raksturošu vijole vietu Latvijas tautskolotāju izglītībā 19. gadsimta otrajā pusē un 20. gadsimta sākumā. Šajā nolūkā piedāvāšu plašāku ieskatu mūzikas apmācības tradīcijās skolotāju semināros, akcentējot arī to darbības vēsturisko fonu. Pētījuma otrajā sadaļā pievērsīšos latviešu pirmajām vijole skolām, kuru autori ir kādreizējie semināru absolventi Ernests Ūdris un Indriķis Paļevičs.

¹ Muzikālajā praksē iezīmējas trīs virzieni – tautiskā muzicēšana, amatiermuzicēšana un profesionālā atskaņotājmāksla. Tautiskā muzicēšana, kas latviskajā kultūrvidē pastāvējusi vienmēr, saistīta ar dažādu instrumentu, tai skaitā arī vijole spēles iemaņu un stila pārmantojamību no paaudzes paaudzē. Par to pārliecinājos vēl 2007. gadā, kad lauka pētījumos Vidzemē un Kurzemē sastapāties ar muzikantiem, kuru vijole spēles maniere, apgūta pārmantojamības ceļā, saglabājusies tāda, kāda tā tautas muzicēšanā bija 16. vai 17. gadsimtā. Amatiermuzicēšana turpretim saistīta ar zināmu izglītības līmeni – mūzikas teorētisko pamatu, dažādu spēles paņēmieni metodisku apguvi. Tieši to latviešu vidē arī veicināja skolotāju semināri (cittautieši Latvijas teritorijā amatiermuzicēšanu izkopa jau agrāk).

Ceļš uz tautskolotāju izglītošanu un pirmo skolu atvēršanu Latvijas laukos nebija viegls. Iepriekš latviešu zemnieku bērnus pēc saviem ieskatiem mācīja ķesteri, priekšdziedātāji, amatnieki, bijušie muižas kalpotāji, tādēļ iegūt sistemātisku izglītību praktiski nebija iespējams. K. Gulbenietis raksta:

Klaušu laikiem beidzoties, latvieši atradās uz daudz zemākas pakāpes nekā XIII g. s., kad tie zaudēja politisko patstāvību. Politiskā, sociāli sabiedriskā un kultūras ziņā mūs vairs neturēja par tautu, bet tikai par arāju kārtu [Gulbenietis 1937 : 70].

Draudzes skolas Latvijā 19. gadsimta sākumā bija sastopamas tikai Vidzemē. Kā norāda Leonards Žukovs, par tām daudzējādā ziņā jāpateicas hernhūtiešu kustībai (no 18. gs. 20. gadiem), kuras sludinātāji izturējās pret latviešu zemniekiem kā līdzīgi pret līdzīgiem [Žukovs 1999 : 133]. Pēc Aņa Baloža atziņas, viņi deva mierinājumu un garīgu spēku apspiestajiem zemniekiem, stiprināja viņu iekšējo solidaritāti, pašapziņu un nīdēja mazvērtības izjūtu [Balodis 1991 : 113–115].

Lai sagatavotu sludinātājus t. s. brāļu draudzēm, hernhūtieši atvēra Valmiermuižas semināru (1738–1743); šīs mācību iestādes darbības plānu bija izstrādājis grāfs Nikolauss Ludvigs fon Cincendorfs (*von Zinzendorf*), to uzturēja Magdalēna Elizabete fon Hallarte (*von Hallart*) un vadīja kādreizējais Jēnas universitātes teoloģijas students Magnuss Buntebarts (*Buntebart*) [Harnack 1860 : 44–45]. 1743. gada 16. aprīlī Krievijas imperatrie Elizabete I aizliedza hernhūtiešu kustību Vidzemē un slēdza arī semināru. Saglabājušās ziņas arī par t. s. *mazo* semināru, ko 18. gadsimta 30. gadu otrajā pusē izveidoja Ēveles draudzes mācītājs Jākobs Lange (*Lange*) [Berkholz 1884 : 95].

19. gadsimta 40. gados pastiprinājās cariskās Krievijas valdības interese par Baltiju: sākās pārkrievošanas periods, un daudzi zemnieki, īpaši Vidzemē, pārgāja pareizticībā. Tad sarosījās vācu muižniecība un garīdzniecība, kura glābiņu meklēja latviešu izglītošanā un arī vācu valodas mācīšanā. Apgaismības ideju piekritējs, Cīravas mācītājs Johans Kristofs Volters (*Volter*, 1773–1858), bija viens no pirmajiem skolotāju sagatavošanas projektu izstrādātājiem.² Tieši pēc viņa iniciatīvas latviešu jauneklis Kalnenieku Andrejs (1810–1869) devās uz skolotāju semināru Kleindeksenē (Austrumprūsijā; tagadējā Furmanova Krievijas teritorijā), no kurienes atgriezās jau kā Andrejs Bergmanis, lai savā Cīravas-Dzērves skolā (no 1833) apmācītu vairākus tautskolotājus [Volter 1837].

Prūsija tolaik bija līdere skolotāju izglītošanā. Viens no t. s. prūšu regulatīviem noteica, ka topošie skolotāji semināros audzināmi stingrā baznīcas garā [Pētersons 1925 : 14]; valdīja arī uzskats, ka kultūras vērtību pārdzīvošana un radišana ir svarīgākā izglītības pazīme. Tāpēc semināros tika rūpīgi kopta mūzikas un dziedāšanas prasme, kas vēlāk, *nesta tautai, bijusi sevišķi jaunatnei par lielu svētību* [Pētersons 1925 : 17].

²Volters centās pārliecināt vācu muižniecību, ka no personiskās brīvības zemnieki gūs labumu tikai tad, ja tiks izglītoti: *Pēc brīvalaides zemnieki ir palikuši bez stingras uzraudzības un sāk iet neceļus, nododas žūpībai, top arvien nabadzīgāki un netikumīgāki. Par to liecinot arī fakti: 1831. gadā Kurzemē ārļaulībā dzimuši 535 bērni, 16 zemnieki izdarījuši pašnāvību, bet uz 234 iedzīvotājiem bijis tikai viens skolēns [Dēķens : 50].*

Prūsijas skolotāju semināru pieredzi pārņēma Eiropas valstis, Kanāda un ASV. Pēc Prūsijas parauga tos veidoja arī Latvijā.

Viena no šādām mācību iestādēm bija Vidzemes skolotāju seminārs, kas savu darbību sāka 1839. gadā Valmierā, vēlāk pārcēlās uz Valku (1849) un pastāvēja līdz 1890. gadam.³ Seminārs dibināts pēc toreizējā Krimuldas mācītāja Karla Kristiāna Ulmaņa (*Ullmann*, 1793–1871) iniciatīvas. Savukārt bīskaps Antons Karls Ferdinands Valters (*Walter*, 1801–1869), tā pirmais oficiālais vadītājs, ieteica tautskolotāja darbam un semināra vadīšanai sūtīt uz Vāciju izglītoties toreizējo Valmieras draudzes skolotāju, priekšdziedātāju un ērģelnieku Jāni Cimzi (1814–1881), kura vecāki bijuši hernhūtieši, brāļu draudzes dalībnieki.

Cimzes muzikāli pedagoģiskās darbības pamatā bija tā laika jaunākās tendences Vācijas mūzikas pedagoģijā, jo viņš pats mācījies slavenajā Veisenfelsas (*Weissenfels*) skolotāju seminārā (dibināts 1794), kura direktors bija viens no pazīstamākajiem Vācijas pedagogiem, doktors Vilhelms Harnišs (*Harnisch*, 1787–1864). Mūziku Veisenfelsas seminārā pasniedza Ernsts Henčels (*Hentschel*, 1804–1875), kurš rūpējās arī par pilsētas koncertdzīvi un organizēja dziesmu svētkus (1831, 1833 un 1846). Cimze mūzikā bija īpaši apdāvināts; Veisenfelsas pedagoga atsauksmē ļoti uzslavēta viņa sekmes klavierspēlē un minēta arī virtuozitāte vijolspēlē [Straumes Jānis 1926 : 7]. Vienlaikus jaunais latviešu mūziķis apguva arī ērģeļu un harmonija spēli. Vēlāk (1838–1839) viņš Berlīnes Universitātē klausījās filosofijas lekcijas un papildinājās mūzikā pie Ludviga Erka (*Erk*, 1807–1883), kurš lielu uzmanību pievērsa tautasdziesmu kopšanai. Cimze apmeklēja arī izcilā pedagoga Frīdriha Ādolda Distervēga (*Diesterweg*, 1790–1866) lekcijas [Rinkužs 1938 : 29–30].

Sākot savu darbību Vidzemes seminārā, Cimze izstrādāja tā mācību plānu, kur mūzikai bija veltīta liela uzmanība. Tā ietvēra dziedāšanu, vijoles, klavieru un ērģeļu spēli, kā arī harmonijas mācību. Jau iestājoties seminārā, bija jāiztur nopietns pārbaudījums mūzikā: no galvas vajadzēja nodziedāt pazīstamākās baznīcas melodijas, no lapas nospēlēt un dziedāt korāli, pazīt skaņkārtas un zināt mūzikas teorijas pamatus.

Dziedāšana (četrbalsīga), ērģeļu un vijoles spēlēšana seminārā tika uzskatīta par vispārējās izglītības neatņemamu sastāvdaļu. *Cimze tā pratis audzēkņus sajūsmināt uz šiem [mūzikas – I. Ž.] priekšmetiem, ka viņi ikkatru brīvu brīdi tiem nodevušies. Tamdēļ seminārā bija „bezgalīgs koncerts”, atzīst Kārlis Rinkužs [Rinkužs 1938 : 123].* Salīdzinot ar citiem mācību priekšmetiem (piemēram, ticības mācība – 15 stundas, vācu valoda – 5 stundas, latviešu valoda – 5 stundas, darbs dārzā – 6 stundas), tieši mūzikai bija atvēlēts nedēļā lielākais stundu skaits – 23 (minēts stundu skaits visās semināra klasēs kopā) [Peterson 1898 : 92].

Nopietnās nodarbības mūzikā Cimzes semināra beidzējiem deva iespēju kļūt ne tikai par skolotājiem, bet arī par mūziķiem. Kā atzīmē Straumes Jānis, visi pirmo latviešu dziedātāju un mūzikas biedrību dibinātāji

³ 1840. gadā šī mācību iestāde slēgšanas draudu dēļ tika saukta par Valmieras draudzes skolas augstāko klasi, vēlāk par ķesterskolu; semināra tiesības tā ieguva, kad mācību kurss tika pagarināts no trim līdz četriem gadiem (1879). Vidzemes skolotāju seminārs bieži dēvēts arī par *Cimzes semināru*, pieminot tā ilggadējo vadītāju Jāni Cimzi.

Vidzemē (ar nedaudz izņēmumiem) ir bijuši Cimzes audzēkņi [Straumes Jānis 1926 : 10].

Arī Irlavas skolotāju seminārā jau kopš tā dibināšanas 1840. gadā (praktiski darbību sāka 1841. gada 21. janvārī) liela uzmanība tika veltīta mūzikas nodarbībām un īpaši dažādu instrumentu spēles prasmei. Semināra pirmais direktors bija Prūsijas vācietis Karls Sadovskis (*Sadowsky*, līdz 1882), pēc tam viņu šajā postenī nomainīja dēls Gustavs (līdz 1897), kurš beidzis slaveno Karalauču (Kēningsbergas jeb tagadējās Kaļiņingradas) skolotāju semināru. Par mūzikas skolotāju pieņēma V. Denkevicu. Semināra nosaukumu iestāde ieguva tikai 1875. gadā; iepriekš to dēvēja par Irlavas *Lielo skolu*, jo vācu bruņniecība nebija tiesīga uzturēt un pārvaldīt savu semināru. Pēc 1885. gada, pieaugot rusifikācijas apmēriem, Irlavas skolotāju seminārs kā viens no pēdējiem vācbaltiešu izglītības politikas bastioniem izjuta spaidus un 1900. gada 13. janvārī savu darbību beidza.

Semināra ēkas tika speciāli celtas Abavas krastā, mācību ilgums te bija trīs gadi, un pavisam studēja 33 audzēkņi. Ik gadu uzņēma 11 studentus 17–22 gadu vecumā, raugoties, lai katru novadu iespēju robežās pārstāvētu vismaz viens jauneklis. Latviešu pedagogs un sabiedriskais darbinieks Kārlis Dēķens norāda, ka reflektantiem

[..] bija jāprot lasīt un cik necik rakstīt, jābūt veselīgiem, ar labu balsi un muzikālu dzirdi, jāpienes kristāmā un iesvētāmā zīme un tikumu liecība no mācītāja, pagasttiesas vai muižvaldes [Dēķens : 52].

Tā saucamo *dvēseles dziņu* kopšanai seminārā kalpoja reliģija un mūzika: audzēkņi varēja apgūt kora un koncertdziedāšanu, harmoniju, ērģeļu un vijolspēli. Vienam kursam nedēļā bija paredzētas 6 mūzikas stundas (salīdzinājumam: krievu valoda – piecas stundas, vācu un latviešu valoda – katra divas stundas).

No 1850. gada Irlavas semināra mūzikas pedagogs bija vijolnieks, ērģelnieks, ērģelbūvētājs un kordiriģents Jānis Bētiņš (1830–1912). Tēvabrālis muzikants astoņgadīgajam Jānim bija ierādījis vijoles un flautas spēlēšanu, un drīz vien zēns jau varēja piedalīties viņa kapelā, muzicējot kāzās un citos godos. Seminārista gados viņam vijolspēli mācījis Denkevics, bet mūzikas teoriju pats Sadovskis seniors. Joahims Brauns izceļ Bētiņu kā vienu no pirmajiem latviešu vijolniekiem – solistiem, kurš sasniedzis jau koncertmākslinieka līmeni; viņa spēli augstu novērtējis, piemēram, ievērojamais vācu čellists Jūlijs Kūns (*Kuhn*, 1833–1884) [Brauns 1962 : 99].

Irlavas skolotāju seminārā Bētiņš no 1850. līdz 1884. gadam (daļēji arī vēlāk, līdz 1893) pasniedzis visas mūzikas disciplīnas, bet ar sevišķu aizrautību vijolspēli. Viņa vadībā fakultatīvā vijolspēle no 1873. gada pārtapa obligātā mācību priekšmetā, bet no 1883. gada vijolspēles prasme vērtēta ar atsevišķu atzīmi.

Lielu ievēribu izpelnījās semināra orķestris (saukts arī par mūzikas kori). Tas dibināts jau Denkevica laikos kā sākotnēji neliels atskaņotāj kolektīvs, taču Bētiņa vadībā būtiski paplašināja savu darbību. Meklēdams orķestrim piemērotu repertuāru, viņš aranžēja tautasdziesmas un dejas, atsevišķiem pasākumiem sacerēja arī jaunus skaņdarbus, kuri diemžēl nav saglabājušies [Brauns 1962 : 100]. Bētiņš pats gādājis orķestrim nepieciešamos instrumentus. Kārlis Zigmunds atceras vienu no viņa darbības epizodēm:

Pietrūka beigās vēl kontrabases. Saklausīja tādu, jūdžēm nesa uz muguras, kājām ejot pa sniegu, no Dobeles līdz Irlavai. Kāds prieks bij visiem, kad orķestris varēja spēlēt [Zigmunds 1925 : 441].

Irlavas semināra gadskārtējie mācību noslēguma koncerti kļuva populāri visā Latvijā. Straumes Jānis atzīst:

Mēs nebūsim laikam maldījušies sacīdami, ka Bētiņš bijis pirmais, kas Kurzemē uz laukiem nodarbojies ar labāku orķestru sastādīšanu. Viņa pūliņiem arī bijušas sekmes, jo viņa darbības iespaidi šai ziņā parādījušies uz ārieni [Vaidelāitis 1889 : 85].

Pateicoties Bētiņam, Irlavas skolotāju seminārs kļuva par Kurzemes latviešu instrumentālmūzikas centru. Tā absolventi bija guvuši labas orķestra muzicēšanas iemaņas, un tādēļ visā apkaimē drīz vien izplatījās lauku orķestri jeb mūzikas kori.

Vijoļspēles attīstību veicināja arī Baltijas skolotāju seminārs, kas dibināts Rīgā 1870. gada 24. septembrī. Pavēli par semināra atvēršanu 1870. gada 2. martā parakstījis pats Krievijas cārs Aleksandrs II, un bijis iecerēts, ka jaunā mācību iestāde sekmēs krievu valodas plašāku izmantošanu. Rīgā tā darbojusies līdz 1885. gadam; pieaugot nacionālajai kustībai, seminārs pārcelts uz Kuldīgu, savukārt 1915. gadā, Pirmā pasaules kara frontes līnijai tuvojoties, evakuēts uz Čistopoli, kur beidzis darbību 1919. gadā. Līdz 1877. gadam mācību kurss aptvēris trīs, vēlāk četrus gadus, un kopumā Baltijas skolotāju seminārs sagatavojis 1026 tautskolotājus [Žukovs, Kopeloviča 1997 : 108].

Visu mūzikas skolotāju pienākums bija vadīt arī semināra kori un orķestri. No 1870. līdz 1884. gadam vijoļspēli un dziedāšanu te mācīja Rīgas Sv. Pētera baznīcas ērģelnieks Alberts Frīdrihs Bernts (*Berndt*), no 1884. līdz 1885. gadam – slavenā čehu vijoļnieka Antonīna Benevica (*Benevic, Bennewitz*, 1833–1926) skolnieks, Rīgas pilsētas teātra orķestra vijoļnieks un trešais kapelmeistars Romans Reslers (*Rößler*, 1853–1889). Savukārt no 1886. līdz 1902. gadam vijoļspēli, arī harmonija spēli un dziedāšanu semināristiem pasniedza Leipcigas konservatorijas absolvents Kārlis Kreicburgs, kurš bijis personiski pazīstams ar Ferencu Listu. Absolvents Kārlis Martinsons atmiņās par viņu raksta:

K. bija visgarākais skolotājs seminārā, cienīga izskata, baltu bārdū, baltiem matiem. Bija labs ērģelnieks, arī vijoļnieks. Mācīja arī garīgās dziesmas [Tomāss 1940 : 145].

No 1902. līdz 1904. gadam dziedāšanu un vijolspēli mācīja Heinrihs Mumme (*Mumme*), pēc tam (1904–1919) Kārlis Jansons.

Vijolspēle bija obligāta visiem audzēkņiem, turpretī ērģelspēli apguva tikai luterticīgie. 80. gados semināram bija savs koncertējošs orķestris, kur vijoļu grupā muzicēja vienīgi audzēkņi. Pavasaros kuldīdznieku interesi saistīja semināra organizētie tradicionālie *Maija svētki*, kuros aktīvi piedalījās abi orķestri (pūtēju un stīgu). Audzēkņi sniedza arī koncertus; tajos uzstājās ne vien koris un orķestris, bet arī solisti, kuru vidū bija vijolnieki Jūlijs Feldmanis (1909. g. absolvents), Juris Raiskums (agrāk Rēdlihs, 1910. g. absolvents), Pauls Irbiņš (1910. g. absolvents) u. c. [Tomāss 1940 : 540]. Vēlāk Maskavā vijoļspēles iemaņas turpinājuši izkopt Ferdinands Pličs (1912. g. absolvents), nākošais komponists un kordirģents, un jau pieminētais Juris Raiskums (Rēdlihs), kurš kara gados dibinājis orķestri 35. Sibīrijas strēlnieku rezerves pulkā un uzstājies ar solo priekšnesumiem.

Lai pretotos krievu dominantei, vācu muižniecība centās stiprināt savu ietekmi, gatavojot pagastskolu skolotājus. Mazāk zināmais Valkas pagastskolu skolotāju seminārs uzsāka darbu 1871. gada 1. oktobrī. Divgadīgā semināra mācību plāns paredzēja mācīt vijolspēli un daudz balsīgu dziedāšanu, atvēlot šim mērķim kopumā 3 stundas nedēļā [Vidzemes lauku skolu virsvalžu sēžu protokoli 1842–1896 : 10; Vidzemes augstākās lauku skolu pārvaldes instrukcijas un likuma projekti : 141–144]. Pēc Krievijas centrālo institūciju prasības semināru slēdza 1887. gada 12. jūnijā.

No 1894. gada 4. septembra līdz 1919. gadam darbojās Valmieras skolotāju seminārs (sākotnēji trīs, no 1903 četru gadu apmācība). To atvēra Rīgā, Olīvu ielā 1 (1894–1902) un vēlāk tam uzcēla speciālu namu Valmierā (1902–1917). Kara laikā semināru evakuēja uz Sizraņu (1917–1919). Lai mācītos seminārā, vienmēr bijis jāiztur liels konkurss, jo no 100–150 kandidātiem ik gadu uzņēma apmēram 30 jauniešus. Dziedāšanai un instrumentālajai muzicēšanai semināra darbā bija atvēlēta nozīmīga vieta, tādēļ eksāmenos tika iekļauta arī muzikalitātes pārbaude. Mācību programma respektēja 1870. gada likumā pausto nostādni par skolotāju semināriem: *Kur tas iespējams, semināros māca arī vijoles spēli vismaz tādos apmēros, ka audzēkņi var mācīt skolēniem dziedāšanu ar vijoles piepalīdzību* [Ozoliņš 1936 : 67].⁴

Pirmais vijoles skolotājs un orķestra vadītājs (1895–1899) bija Rīgas Latviešu biedrības orķestra kontrabasists Ruševskis, kuram ar vijoles mācīšanu gājis pagrūti. Viņš slikti runājis krieviski, un, pēc Kārļa Ozoliņa vārdiem, semināristi uzjautrinājušies par viņa izteicienu *Srednim smičkom po beloju struņē* [Ozoliņš 1936 : 113]. Toties Ruševska organizētais un vadītais semināra orķestris bijis teicamā līmenī, bieži vien sestdienu vakaros tas uzstājies arī bez vadītāja. Orķestris piedalījies dažādos semināra sarīkojumos, Ruševskis tam sacerējis arī maršu (*Marš Ruševskago*) [Ozoliņš 1936 : 113].

⁴ Valmieras skolotāju seminārā muzicēšana guvusi vēl lielāku lomu, nekā tas noteikts likumā, jo te bijušas divas ērģeles, pūšamo un stīgu orķestra instrumentu komplekti, un semināristi paši par saviem līdzekļiem irējuši arī vairākas klavieres. Regulāri notikuši semināra audzēkņu vakari un atskaites koncerti, kuros piedalījies koris un orķestris. Kori bijuši pat divi, un vienu no tiem vadījuši paši audzēkņi.

Pēc Ruševska vijolo spēli un mūziku no 1899. līdz 1901. gadam mācījis Gaiļevičs – Rīgas Krievu teātra mūziķis. Semināra absolvents Eduards Pētersons atceras:

Seminārā iestājos mūzikā un dziedāšanā diezgan labi sagatavots, jo biju jau dziedājis kori un bez tam vēl spēlēju ērģeles, klavieres, vijoli un dažus pūšamos instrumentus [...]. Metodes bija apmēram tādas kā mūzikas institūtos un tagadējās tautas konservatorijās: audzēkņi iemācījās un atspēlēja uzdotos gabalus un vingrinājumus. Sasniegumus noteica katra atsevišķa audzēkņa centība un muzikālās dāvanas. [...] ērģeļu spēlē pie [toreizējā Rīgas Lutera baznīcas ērģelnieka G.] Ūfera un vijoli spēlē pie [Rīgas Krievu teātra orķestra mūziķa] Gaiļeviča lielākā audzēkņu daļa strādāja un virzījās sekmīgi uz priekšu [Pētersons 1929 : 243, 245].

Tomēr orķestra spēlei pie Gaiļeviča Pētersons veltī ne tik atzinīgus vārdus:

[...] viņš sistemātiski nevadīja un nekontrolēja vingrinājumus un mācību gaitu atsevišķu orķestru instrumentu spēlē. Arī kopspēles laiks bija īss un nolikts neizdevīgās stundās – no 8–10 sestdienas vakarā. Skolotājs parasti ieradās ar novēlošanos, lika šo to paspēlēt, daudz neraizējās par kopspēles noskaņojumu un efektu, kas patiesībā arī pašus orķestra dalībniekus neapmierināja [Pētersons 1929 : 245].

30

Gaiļeviča vietā nācis Gustavs Peins (1877–1939), kurš pasniedzis mūziku no 1901. līdz 1906. gadam. Semināra Rīgas periodā viņš uzņēmies mācīt tikai vijolo spēli un vadīt orķestri, bet Valmierā pienākumu loks paplašinājies. Vairāk par dziedāšanu Peinu aizrāvusi instrumentālā mūzika. Orķestra mēģinājumi notikuši regulāri, un šis kolektīvs viņa vadībā guva atzīstamus panākumus.

No 1904. gada Peins semināra audzēkņus iesaistījis arī kamermuzicēšanā. Dažādu ansambļu mēģinājumi noritējuši viņa dzīvoklī – tur skanējušas vijoles, čells, klavieres, un, kā atzīmē Kārlis Ozoliņš, semināristi šīs nodarbības apmeklējuši ar patiku [Ozoliņš 1936 : 108]. Savukārt Eduards Pētersons raksta:

[...] orķestra spēle uzplauka, jo P. par šo nozari vairāk interesējās, prata izraudzīties piemērotus gabalus un ziedoja arī orķestrim, neraugoties uz vājo mūzikas skolotāja atalgojumu, vairāk laika. Ierosinājumi nepalika bez sekmēm. Attīstījās zināma pašdarbība. Audzēkņi vaļas brīžos sastādīja patstāvīgi savu orķestri un šo to uzspēlēja no lielā orķestra repertuāra. Atsauksmes par šo improvizēto ansambli bija diezgan labvēlīgas [Pētersons 1929 : 245].

1903. gada jūnijā latviešu semināristu koris un sīgu orķestris sniedzis koncertu Cēsu Saviesīgajā biedrībā, kur ar flautas un čella solo uzstājies Peins, bet ar vijoles solopriekšnesumiem – Krišs Gaņģis.

Vijolei bijusi būtiska loma arī dziedāšanas stundās semināra paraugskolā: šeit izmantota laicīgās dziedāšanas pasniedzēja Lafina

izstrādātā metode, kuras pamatos bija div- un trīsbalsīgu krievu dziesmu iemācīšana skolniekiem pēc dzirdes ar vijoles palīdzību [Pētersons 1929 : 247].

Iemīlots mūzikas pedagogs bijis Jēkabs Mediņš (1885–1971), kurš vijoļspēli, ērģeles, dziedāšanu un mūzikas teoriju seminārā mācījis no 1906. gada līdz pat tā slēgšanai 1919. gadā (viņš devās arī uz Sizraņu). Viens no Mediņa audzēkņiem raksta savās atmiņās:

Strādādams kā mūzikas skolotājs, bet būdams savas dvēseles pamatos mākslinieks, M. lielā mērā prata ieinteresēt audzēkņus dziedāšanas un mūzikas mākslā tā, ka skolēni nodarbojās viņa priekšmetā ārpus klases pat ar aizraušanos, kas priekš viena otra skolotāja bija kā skabarga acī [Ozoliņš 1936 : 102].

Divdesmit piecos semināra pastāvēšanas gados to beidza 520 jaunie skolotāji [Žukovs, Kopeloviča 1997 : 137]. Vairāki kādreizējie audzēkņi kļuva par profesionāliem mūziķiem – viņu vidū pazīstamais vijolnieks, komponists un diriģents Jānis Reinholds, komponists Jēkabs Graubiņš, ērģelnieks un kordiriģents Pēteris Rība u. c. Mūzikas jomā epizodiski darbojušies arī citi semināra absolventi – dzejnieks Fricis Bārda, pedagogs un filozofs Eduards Pētersons u. c.

1910. gadā cara valdība atvēra jaunu skolotāju semināru Ilūkstē, ko 1911. gadā pārvietoja uz Grīvu Daugavpilī (direktors J. Ovčiņņikovs). Sākumā šī mācību iestāde bija paredzēta tikai pareizticīgajiem, vēlāk tajā uzņēma arī katoļus un luterāņus. 1915. gadā, fronteī tuvojoties Daugavpilij, semināru evakuēja uz Jaroslavlju, kur tā darbība arī beidzās. Šai mācību iestādei nebija lielas nozīmes, un savas pastāvēšanas gados tā sagatavoja tikai ap 20 skolotāju.⁵

Vācu bruņniecības uzturētajos Vidzemes, Irlavas un Valkas skolotāju semināros, kā arī Krievijas valdības atbalstītajos Baltijas, Valmieras un Ilūkstes semināros kopumā tika izaudzīnāti 2170 tautskolotāji, un viņu lielākā daļa tiešām strādāja dažāda līmeņa skolās vai nodarbojās ar privātpraksi. Tādējādi, kā atzīst Leonards Žukovs un Anna Kopeloviča, radās jauns pamatiedzīvotāju slānis, kas izcēlās savas zemnieku kārtas vidū, bet reizē neiekļāvās *augstākajā* muižniecības sabiedrībā [Žukovs, Kopeloviča 1997 : 46].

Īpaši nozīmīgu ieguldījumu agrīnajā latviešu vijoļspēles pedagogijā devuši divi skolotāju semināru absolventi. Viņu personībām turpinājumā pievērsīšos plašāk.

Nezūdošu interesi par vijoļspēli Baltijas skolotāju seminārā guvis tā absolvents (1884) Indriķis Paļevičs (1862–1940). Savas pedagoģiskās idejas viņš iemiesojis darbā ar mazgadīgiem likumpārkāpējiem – vispirms Ropažu nepilngadīgo noziedznieku kolonijā, kuru vadījis no 1896. līdz 1905. gadam. Uzskatot, ka mūzika ir spēks, kas var pārveidot cilvēku, Paļevičs dibinājis audzēkņu orķestri un kori. Dziedāšanas un vijoļspēles mācīšanā viņam bijuši īpaši panēmieni. Koris sanācis brīvajā laikā, dažreiz svētdienu rītos (tajā piedalījušies arī skolotāji). Paļevičs nav mācījis

⁵ Laikā, kad Vidzemē un Kurzemē veidojās latviešu inteliģence, Latgalē šie procesi tik tikko bija jūtami. 1903. gadā dibināta *Pēterburgas latviešu muzikāliskā biedrība*, kurā apvienojās latgaliešu inteliģence. Pašā Latgalē par tautskolotājiem strādāja galvenokārt Pleskavas un Smolenskas skolotāju semināru absolventi.

atsevišķas balsis, bet dziesmas notis četrām balsīm uzrakstījis uz lielās tāfeles, un visi dziedājuši pa atsevišķām frāzēm uzreiz kopā. Ja kāda balss kļūdījies, viņš ņēmis talkā vijoli. Kori bieži pavadījis skolas stīgu orķestris, un arī tajā piedalījušies visi, kuri jau prot spēlēt vai ir spējīgi iemācīties. Vijolniekus Paļevičs apmācījis pēc īpašas metodikas. Liela nozīme tajā bijusi dažādiem skanošiem uzskates līdzekļiem – *skanošām notīm* (paša Paļeviča izgudrots instruments) un glāzēm ar ūdeni, kas veido gammu. Rezultātā skolēni iemācījušies ne vien veikli lasīt no lapas, bet arī dotajam tekstam izdomāt melodiju un piekomponēt tai citas balsis. Skolas sarīkojumi pulcējuši daudz klausītāju, jo tajos uzstājies gan koris un orķestris ar pavisam jaunām kompozīcijām savdabīgā atskaņojuma manierē, gan arī solisti ar dziesmām un vijoļspēli [Gulbenietis 1937 : 75].

1921. gadā Paļevičs uzsācis darbu Irlavas grūti audzināmo bērnu kolonijā, kas atradies bijušā Irlavas skolotāju semināra telpās. Viņš bijis šīs mācību iestādes direktors līdz 1925. gadam, kad aizgājis pensijā. Arī tur Paļevičs pasniedz audzēkņiem mūziku un dažādu instrumentu, tajā skaitā vijoles, spēli. Viņš atkal dibinājis kori un orķestri, un audzēkņu vidū bijuši gan dzejnieki un komponisti, gan solisti, kas uzstājušies ar dziesmām un instrumentāliem priekšnesumiem. Pēc K. Gulbenieša rakstītā, šajā muzicēšanā piedalījušies visa kolonijas saime: *visi mazie un lielie zēni, kas ar tiesas spriedumu te ievietoti, visi skolotāji un audzinātāji, visi kalpotāji un strādnieki* [Gulbenietis 1937 : 76].

32

6-2
6075

J. Paļeviča.

Vijoļu skaņas

skolām un pašmācībai.

Praktiska vijoļu skola pēc latviešu tautas dziesmu motīviem un citām pazīstāmām melodijām.

Sagatavošanas kurss (pēc dzirdes, bez notīm)	30 kap.
I. burtnīca (I un II vijolēm) II. iedevums	40 "
Sagatavošanas kurss un I. burtnīca kopā	60 "
II. burtnīca (C-durā)	30 "
III. burtnīca (C- un G-durā)	30 "
Komplektā (Sagatav. kurss u. I., II., III. burtn.)	150 kap.
IV. burtnīca (C-, G- un D-durā)	30 kap.
V. burtnīca (C-, G-, D- un E-durā)	30 "

C 757

Rīga.

Komānīt pie K. Bērziņa, Terbatas ielā Nr. 14, Rīgas Tirdzniecības Kvalitātes dienests.

No 1910. līdz 1926. gadam Paļevičs izdevis vijoļspēles skolu sešās burtnīcās *Vijoļu skaņas*. Tā ietver arī *Sagatavošanas kursu*, kura ietvaros jāmācās spēlēt pazīstamas melodijas tikai pēc dzirdes. Šai ziņā var saskatīt kopīgas iezīmes ar mūsdienās visā pasaulē tik populāro japāņu vijoļnieka un pedagoga Šiniki Suzuki (*Suzuki*, 1898–1998) metodi, kur arī viena no dominantēm ir spēlēšana pēc dzirdes atmiņas.

Pirmajā burtnīcā paredzēta nošu apguve uz vijoles stīgām un vingrinājumi vienai un divām vijolēm ar latviešu tautasdziesmu un pazīstamu melodiju izmantojumu. Otrajā burtnīcā visi vingrinājumi ir Do mažorā, trešajā burtnīcā parādās jau divas tonalitātes – Do un Sol mažors, ceturtajā burtnīcā klāt nāk arī Re mažors, savukārt piektajā burtnīcā pievienots Fa mažors.

Paļevičs rekomendē vijoles mācību sākt ar vijoles un lociņa pareizu turēšanu. Viņš piedāvā arī ieteicamo vingrinājumu secību:

[...] lociņa vadīšanu pa stīgu no paša gala lejup un augšup – bez notīm. Katra vijoles stīga iesācējam uzlūkojama par atsevišķu instrumentu, kas viņu atsvabina arī no vijoles uzskaņošanas. Jāsāk ar otro vijoles stīgu, vingrinot uz tās 1. pirkstu, tad 2. un pēc 1–2 nedēļām pievienojot pirmiem 2 pirkstiem 3 [Paļevičs 1925 : 165].

Tātad autors centies pēc iespējas vienkāršot pirmos soļus vijolspēlē, ievērot stingru pakāpenību, nekad neliekot sadalīt uzmanību vairākiem uzdevumiem.

Paļevičs arī norāda, ka visus vingrinājumus un pazīstamās melodijas vajag pārmaiņus spēlēt uz abām vidējām stīgām:

Tas labi noregulē pareizu lociņa vilkšanu pa stīgām un dod iespēju vērot: vijoles un lociņa pareizu turēšanu, pirkstu uzspiešanu, lociņa vilkšanu un skaņu kontrolēšanu [Paļevičs 1925 : 165].

Tikai tad, kad audzēknis (te domāts jebkura vecuma cilvēks) jau spēj brīvi spēlēt uz jebkuras no stīgām, veikli un pareizi izpildīt dziesmas un vingrinājumus bez acu kontroles, pienācis laiks nošu apguvei un var izmantot *Vijoļu skaņu* pirmo burtnīcu. Paļevičs atgādina, ka vingrinājums uzskatāms par paveiktu, ja tas trīsreiz atkārtots bez nevienas kļūdas, kā arī iesaka jaunu vingrinājumu sākt *ļoti lēnā tempā un pamazām pāriet uz ātrāku un ātrāku* [Paļevičs 1925 : 165].

Pēc ievērojamā pedagoga vārdiem, vijole būtu uzlūkojama par īstu tautas mūzikas instrumentu un spēlējama katrā mājā, veciem un jauniem [Paļevičs 1925 : 166]. Sevišķi viņš iesaka veicināt divbalsīgu un vairākbalsīgu spēli, jo šie ansambļa veidi attīsta mūzikas dzirdi un izpratni, paceļ muz. baudu vispārējos koncertos, veicinādami to apmeklēšanu [Paļevičs 1925 : 166]. Ļoti atzinīgi Indriķa Paļeviča vijoliskolu un viņa pedagoģiskās ieceres vērtējis Emīls Dārziņš:

Sacerētāja galvenais nopelns ir, ka viņš centies mācības grāmatu padarīt interesantu speciāli priekš latviešu mācekļa, divi trešdaļas no grāmatas melodiski muzikāliskā satura pildīdams ar latviešu komponistu oriģinālmeldijām [Dārziņš 1910].

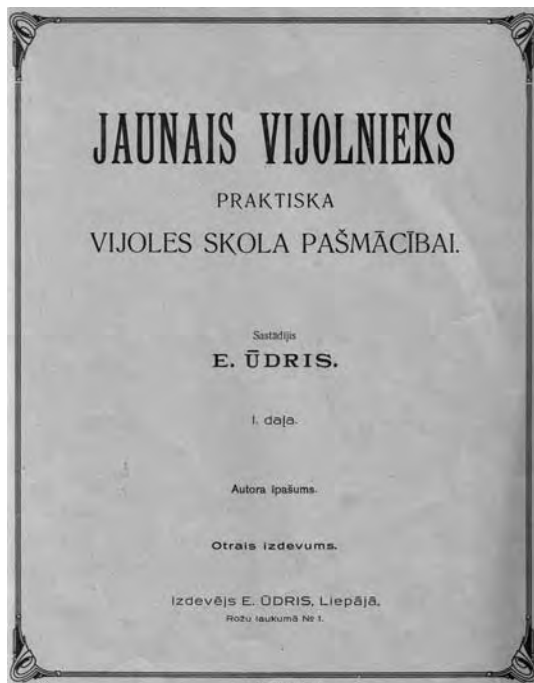
Paļeviča *Vijoļu skaņu* sestā burtnīca atšķiras no iepriekšējām ar to, ka vijolēm pievienots alts un piemēri ir trīsbalsīgi. Mūzikas materiāls šajā burtnīcā ietver gan tautasdziesmas, gan dažādu komponistu oriģināldarbus līdz pat Johana Sebastiāna Baha fūgai. Arī te ievērota secīga pāreja no vieglākiem uzdevumiem uz grūtākiem. Kārlis Paucītis gan iesaka šos vingrinājumus atskaņot divām vijolēm un čellam – viņš kritizē Paļeviču par basa atslēgas lietošanu alta partijā [Paucītis 1926].

Savas teorētiskās idejas Paļevičs aktīvi izmantoja arī praktiskajā darbā un dedzīgi atbalstīja mūzikas pulciņu izveidi skolās (attēlā – Rūjienas vidusskolas mūzikas pulciņš). Speciāli to vajadzībām viņš *Vijoļu skaņās* līdzās tautasdziesmu apdarēm iekļāva populārus skaņdarbus – piemēram, sestajā burtnīcā apkopoti Baumaņu Kārļa, Jurjānu Andreja, Vīgneru Ernesta, Oskara Šepska, Kārļa Zigmunda, Konradīna Kreicera, J. S. Baha, Georga Frīdriha Hendeļa, Roberta Šūmaņa, Kārļa Marijas Vēbera, Fēliksa Mendelszona mūzikas aranžējumi un paša sacerējumi [J., B. 1926].

No Vidzemes skolotāju semināra nācis vijolnieks Ernests Ūdris (1869–1958, 1890. gada absolvents), kurš vēlāk savā skolotāja darbā nopietni pievērsās vijolspēles metodikai. No 1907. gada Ūdris bija jaunatvērtās Liepājas 8. pamatskolas pārzinis un mācīja tās audzēkņiem vijolspēli. Šajā laikā viņš vāca arī Liepājas apkārtnes, īpaši Nīcas un Bārtas novadu, tautas melodijas, veidojot tautasdziesmu un deju apdares vijolei ar klavieru pavadījumu *Latoju tautas pērles* (pirmo burtnīcu apgāds *Kokle* izdevis 1942, otro un trešo – 1943). Pēc Pirmā pasaules kara Ūdris Liepājā dibināja pamatskolu audzēkņu simfonisko orķestri, ar kuru uzstājās gan Liepājas Operā, gan Latviešu biedrībā, gan Kūrmājā. Daudzi no viņa audzēkņiem vēlāk kļuva par teicamiem mūziķiem [Ūdris, Ernests. *Autobiogrāfija*].

Būtisks Ūdra devums metodikā ir viņa veidotā vijolspēles skola pašmācībai trijās daļās *Jaunais vijolnieks* (izdota no 1931. līdz 1937. gadam). Tās priekšvārdā autors raksta:

Trūkst mums galvenā kārtā latviešu valodā pašmācībai piemērotu vijoles skolu. Sastādot šo skolu, mans mērķis ir: 1) dot iesācējiem iespēju arī pašmācības ceļā vingrināties vijoles spēlēšanā; 2) ar pakāpeniski piemērotu, bērniem vairāk saprotamāku mācību vielu, attīstīt viņu muzikālās spējas un ieinteresēt tos mūzikas mākslā [Ūdris, *Jaunais vijolnieks*, 1. daļa : 2].

Ūdra vijolspēles skolā ietvertais vingrinājumu materiāls balstīts uz latviešu tautasdziesmu un deju melodijām, te sniegta arī ziņas par vijoles uzbūvi un viela mūzikas teorijas pamatu apguvei.

Zīmējumos attēlotā vijolnieka stāja liecina, ka Ūdris seko vecās vācu skolas principiem, ko viņš pats acīmredzot apguvis skolotāju seminārā: labās rokas pirksti uz lociņa cieši saspiesti kopā (1. zīmējums), īkšķis atrodas dziļi spailē (2. zīmējums), bet kreisās rokas īkšķis stipri saliekts (3. zīmējums; visi zīmējumi reproducēti no *Jaunā vijolnieka* 1. daļas, 3. lpp.).

Kuriozi mūsdienās skan pirmās burtnīcas nodaļā *Vijoles un lociņa turēšana* teiktais: *Neraugoties uz to, ka pirksti tura lociņu cieši sakniebtu kā stangās, rokai jābūt svabadai un apaļai* [Ūdris, *Jaunais vijolnieks*, 1. daļa : 6], jo katram skaidrs, ka roka, kas visiem spēkiem tur kādu priekšmetu, nevar būt brīva.

Ozolīti, zemzarīti.

107

Rīga dīmd.

Lēni.

Ātri.

108

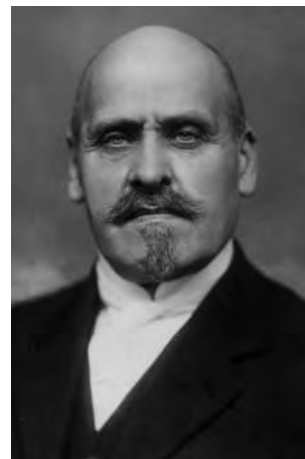
No salda mēga mosties.

Nopietni.

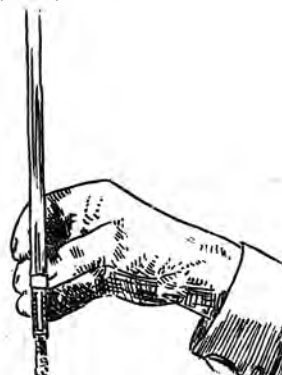
109

Neskatoties uz līdzīgām nepilnībām un pretrunām, Ūdra vijolskolas galvenā vērtība ir rosinājums instrumenta apguvei izmantot latviešu folkloras materiālu: autors piemērojis to dažādu tehnisko paņēmieni izkopšanai. Vijol skolā iekļautas arī pazīstamu korāļu un sadzīves dziesmu melodijas. Visi vingrinājumi pārsvarā rakstīti divām vijolēm, spēlēšanai kopā ar pedagogu un pirmo ansambļa iemaņu attīstībai. Jau otrajā burtnīcā ietverta intervālu spēle.

Jaunā vijolnieka veidošanā Ūdris konsultējies ar vijolspēles pedagogiem Jēkabu Baltgaili, Kārli Vestenu un Teodoru Andersonu. Vijol skola bijusi

1. zīm.

2. zīm.

3. zīm.

tik populāra, ka piedzīvojusi vēl divus izdevumus (otrais bez gada, trešais 1943). Šis pats autors sacerējis arī 80 efīdes vijolei trijās burtnīcās.

Paļeviņš un Ūdris nebija vienīgie, kas veicināja vijolspēles izplatību Latvijas skolās. Pirmskara Latvijā, ja vien atradās pietiekami spējīgs skolotājs, mūzikas pulciņi pie mācību iestādēm tika veidoti ļoti bieži. Ar panākumiem šāds pulciņš darbojās, piemēram, Rūjienas vidusskolā, kur tas dibināts 1921. gada decembrī (sk. attēlu 34. lpp. augšā; centrā Jānis Indāns). Te interesenti dziedāšanas skolotāja Jāņa Indāna (1886–?) vadībā varēja apgūt pūšamo un stīgu instrumentu spēli, kā arī uzstāties vietējās Saviesīgās biedrības koncertos gan orķestru un dažādu ansambļu sastāvā, gan ar solo priekšnesumiem [*Mūzika Valsts Rūjienas Vidusskolā* 1924]. Vēlāk Indāns turpināja savu pedagoģisko darbību Jelgavā. Vijolspēles pamatus vispārizglītojošo skolu mūzikas pulciņos apguvuši arī vairāki ievērojami atskaņotājmākslinieki, piemēram, kordiriģents Jānis Dūmiņš (1922) un vijolnieks Gastons Brahmanis (1925–1955).

Rezumējot jāsecina, ka vijole tautskolotāju darbībā izmantota dažādi:

- kā palīginstruments dziedāšanas stundās,
- solopriekšnesumos,
- mūzikas koros,
- mācot bērniem vijolspēles pamatus, iesaistot viņus vijolspēles pulciņos,
- veidojot šai darbības jomai veltītu metodisko literatūru.

Tādējādi jau pamatskolas gados bērniem bija iespēja iekļauties kolektīvajā muzicēšanā, kas deva māksliniecisku baudījumu un nereti raisīja interesi par profesionāla mūziķa karjeru. Vijole 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta pirmajās desmitgadēs bija latviešu tautā plaši izplatīts mūzikas instruments, ko spēlēja gandrīz katrā lauku sētā; un par to jāpateicas arī savulaik labi koptajām amatiermuzicēšanas tradīcijām.

Rakstā izmantoti materiāli no Rakstniecības, teātra un mūzikas kolekciju krātuves.

ROLLE DER LEHRERSEMINARE BEI DER ENTWICKLUNG DES GEIGENSPIELS IN LETTLAND

Inese Žune

Zusammenfassung

Die Anfänge der lettischen professionellen Musikkultur werden gewöhnlich mit der Entwicklung der Chormusik verbunden. Doch durch den Beitrag der Volksschullehrer entwickelte sich gleichzeitig mit den Chorgesangstraditionen auch die Instrumentalmusik. Die Volksschullehrer

haben ihre Schulen ausgebaut, das Kulturleben gepflegt, Orgel in der Kirche gespielt, Chöre sowohl gegründet als auch geleitet und Geigenkonzerte angeboten. In den Landschulen gab es oft kein Klavier oder Harmonium, deshalb wurde die Geige als Begleitinstrument für Choräle oder Lieder benutzt.

Als die ersten Volksschullehrer, die ihre Ausbildung und ihre Fähigkeiten im Instrumentalspiel in Deutschland erworben hatten, sind Andrejs Bergmanis (Kalnenieks, 1810–1869), Jānis Cimze (1814–1881) u.a. zu nennen, aber Mitte des 19. Jahrhunderts wurden Lehrerseminare in Lettland zu bedeutenden Zentren der musikalischen Ausbildung.

In den von der deutschen Ritterschaft geförderten Lehrerseminaren – Vidzeme (Livland), von J. Cimze geleitet (1839–1890), Irlava (Irlau, 1840–1900), Valka (Walk, 1871–1887) – und in den von der russischen Regierung unterstützten – Baltisches (1870–1919), Valmiera (Wolmar, 1894–1919) und Ilūkste (Illuxt, 1910–1915) – wurden insgesamt ca. 2170 Volksschullehrer ausgebildet. Die meisten von ihnen haben in verschiedenen Schulen oder als Privatlehrer gearbeitet.

An allen genannten Lehrerseminaren hat die musikalische Ausbildung (Gesang, Instrumentalspiel) eine große Rolle gespielt, es wurden Ensembles oder Orchester gegründet, Konzerte angeboten, u.a. auch Auftritte mit Geigenspiel. Gesang (4-stimmig), Orgel- und Geigenspiel waren unentbehrliche Bestandteile der allgemeinen Ausbildung.

Eine besondere Rolle hat dabei das Lehrerseminar von Irlava gespielt, Der Musiklehrer des Seminars Jānis Bētiņš (1830–1912) ist auch als der erste konzertierende lettische Violinist zu erwähnen. Sein Verdienst ist die Einführung des Pflichtfaches Geigenspiel und die Entwicklung des Lehrerseminars von Irlava zum Zentrum der Instrumentalmusik, welches das Musizieren in ganz Kurzeme (Kurland) gefördert hat.

Viele Lehrerseminarabsolventen haben einen heute noch nicht hoch genug geschätzten Beitrag zur musikalischen Ausbildung des Volkes, insb. der Landbevölkerung geleistet.

Die Geige hat die Seele der Bauernkinder berührt, sie haben die wunderbare Welt der Klänge kennen gelernt. Die Geige wurde nicht nur als Soloinstrument gespielt, sie wurde im Gesangunterricht und zum Üben der Choräle, bei Chorproben benutzt, es entstanden auch Geigenspielgruppen, die Methodik des Geigenspielunterrichts wurde entwickelt.

Ernests Ūdris (1869–1958) aus dem Lehrerseminar von Vidzeme hat drei Teile zum praktischen Selbstunterricht *Jaunais vijolnieks (Der junge Geiger)* geschrieben. Indriķis Paļevičs (1862–1940), Absolvent des Baltischen Lehrerseminars, hat sechs Hefte der Geigenschule *Vijoļu skaņas (Violinenklänge)* veröffentlicht. Sein Verdienst war die Einführung des Geigenunterrichts in den allgemeinbildenden Schulen nach eigener Methode.

Gerade von Volksschullehrern haben die Schüler den ersten Eindruck von der Geige und ihrem Klang gewonnen. Sie erwarben Grundlagen des Musizierens und bekamen oft Interesse für den Beruf des Musikers. Dadurch wurde die Geige Ende des 19. Jahrhunderts und Anfang des 20. Jahrhunderts zu einem verbreiteten Instrument in Lettland, sie wurde fast in jedem Bauernhof gespielt.

Literatūra

Balodis, Agnis. *Latvijas un latviešu tautas vēsture*. Rīga: Neatkarīgā teātra *Kabata* grāmatu apgāds, 1991

Berkholz, Christian August. *Jakob Lange, Generalsuperintendent von Livland. Ein kirchengeschichtliches Zeitbild aus der Mitte des 18. Jahrhunderts*. Rīga: Verlag von Alexander Stieda, 1884

Brauns, Joahims. *Vijoļmākslas attīstība Latvijā*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1962

Dārziņš, Emīls. I. Paļeviča „Vijoļu skaņas” skolām un pašmācībai. *Latvija*. 1910, 3. jūlijs

Gulbenietis, K. Indriķa Paleviča 75 gadi. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts* 7/8 (1937), 70.–76. lpp.

Harnack, Theodosius. *Die lutherische Kirche Livlands und die hernhutische Brüdergemeinde*. Erlangen: Verlag von Theodor Bläsing, 1860

J., B. J. Paļevičs. Vijoļu skaņas skolām un pašmācībai. VI. burtn. Autora īpašums. *Mūzikas Nedēļa* 9 (1926), 204. lpp.

Mūzika Valsts Rūjienas Vidusskolā. *Mūzikas Nedēļa* 5 (1924), 79.–82. lpp.

Ozoliņš, Kārlis. *Valkas-Valmieras skolotāju seminārs 1894–1919. Semināra vēsture*. Rīga: A. Gulbis, 1936

Paļevičs, J. [Paļevičs, Indriķis]. Dziedāšana un vijoles mācība mūsu skolā (Beigas). *Mūzikas Nedēļa* 8 (1925), 165.–166. lpp.

Paļevičs, J. [Paļevičs, Indriķis]. *Vijoļu skaņas skolām un pašmācībai. Praktiska vijoļu skola pēc latvju tautas dziesmu motīviem un citām pazīstamām meldījām / 6 burtnīcas*. Rīga: K. Bērziņš, [1910–1926]

Paucītis, Kārlis. J. Paļeviča „Vijoļu skaņas”. *Mūzika* 5 (1926), 80. lpp.

Peterson, Carl; Bach, Johann; Inselberg, Eduard. *Das ritterschaftliche Parochiallehrer-Seminar in Walk, seine Lehrer und Zöglinge. 1839–1890*. Rīga: Jonck und Poliewsky, 1898

Pētersons, Eduards. Mūzikāla audzināšana Valkas-Valmieras skolotāju seminārā 1900.–1903. Atmiņas. *Audzinātājs* 10 (1929), 243.–247. lpp.

Pētersons, Eduards. Tautskolotāju izglītības problēma Vācijā un mūsu tautskolotāju sagatavošanas sistēma. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts* 1 (1925), 12.–22. lpp.

Rinkužs, Kārlis. *Jānis Cimze*. Rīga: Valters un Rapa, 1938

Straumes Jānis. Jānis Cimze. *Mūzikas Nedēļa* 1 (1926), 4.–11. lpp.

Tomāss, Eduards (red.) *Baltijas skolotāju seminārs 1870–1919*. Rīga: Bij. Baltijas skolotāju semināra audzēkņu un skolotāju biedrības izdevums, 1940

Ūdris, Ernests. *Jaunais vijolnieks. Praktiska vijoles skola pašmācībai* / 1., 2. d. Liepāja: Ernests Ūdris, b. g.

Ūdris, Ernests. *Jaunais vijolnieks. Praktiska vijoles skola pašmācībai* / 3. d. Liepāja: Kokle, 1937

Vaidelaitis [Straumes Jānis]. Latvju mūzikas druva. *Baltijas Mūziķu Kalendārs 1890. gadam*. Jelgava: Straumes Jānis (Vaidelaitis), 1889, 76.–87. lpp.

Wolter, Johann Christoph. Ueber die Zierau-Dzerwensche Schulanstalt. *Inland* 3 (1837), Sp. 41–48

Zigmunds, Kārlis. Jānis Bētiņš (1. turpinājums). *Mūzikas Nedēļa* 27/28 (1925), 441.–443. lpp.

Žukovs, Leonards; Kopeloviča, Anna. *Pedagoģiskā doma Latvijā* / I daļa. Rīga: RaKa, 1997

Žukovs, Leonards. *Pedagoģijas vēsture*. Rīga: RaKa, 1999

Citi avoti

[Dēķens, Kārlis]. Irlava. *Irlavas skolotāju seminārs – materiāli apcerējumam, izraksti, izgriezumi u. c.* [20. gadsimta 30. gadi]. Ata Ķeniņa fonds Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā. Šifrs RX82, 1-3, 47.–75. lpp.

Ūdris Ernests. *Autobiogrāfija* / E. Ūdra fonds Rakstniecības, teātra un mūzikas kolekciju krātuvē. Nr. 151520

Vidzemes augstākās lauku skolu pārvaldes instrukcijas un likuma projekti par evaņģēliski luterisko draudžu skolu organizāciju un pārvaldi: Lehrplan für das Gemeindelehrerseminar zu Walk / Lieta glabājas Vidzemes evaņģēliski luteriskās konsistorijas (1797–1922) fondā Latvijas Valsts vēstures arhīvā, 233-3-6240

Vidzemes lauku skolu virsvalžu sēžu protokoli 1842–1896 / Lieta glabājas Vidzemes lauku skolas virsvaldes (1805–1816) fondā Latvijas Valsts vēstures arhīvā, 241-1-118